

УДК 372.48+37.014.521

Н. Г. Оболончик

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В КРЕМЕНЕЦЬКОМУ ЛІЦЕЇ 20-30-х рр. ХХ ст.

У статті характеризується краєзнавча діяльність Кременецького ліцею 20-30-х рр. ХХ ст. Аналізується робота музею Кременецької землі, Волинського наукового інституту, позакласна робота ліцею.

Ключові слова: краєзнавча робота, Кременецький ліцей, наукові дослідження, екскурсії.

В статье характеризуется краеведческая деятельность Кременецкого лицея 20-30 гг. ХХ ст. Анализируется работа музея Кременецкой земли, Волынского научного института, внеклассная работа лицея.

Ключевые слова: краеведческая работа, Кременецкий лицей, научные исследования, экскурсии.

The local country studies activity of the Kremenets' Lyceum in the years from 1920 to 1930 is characterised in this article. The author analyses the activity of the Kremenets' Museum of Regional Studies, Volyn Institute of Science and the Lyceum's extra curriculum activity.

Key words: the local country studies activity, the Kremenets' Lyceum, scientific research, excursions.

Постановка проблеми даної публікації полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку історичної науки особливо актуальними є питання вивчення регіональної (локальної) історії. Вагоме місце тут займає вивчення краєзнавства, як одного з напрямків вивчення історії. Аналіз актуальних досліджень з визначеної теми зводиться до вивчення архівних документів фондів Кременецького краєзнавчого музею, а також місцевих періодичних видань 20-30-х рр. ХХ ст.: „Życie Liceum Krzemienieckiego”, „Życie Krzemienieckie”. Метою даної публікації є висвітлення краєзнавчої роботи, що проводилась в Кременецькому ліцеї міжвоєнних років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Кременецький ліцей (1920-1939 рр.) – поліфункціональний осередок до складу якого входили три заклади дошкільного типу, гімназія, учительська семінарія, реорганізована згодом у педагогіум, середня сільськогосподарська школа, середня торговельна школа [1, арк. 2], ліцей, три народні університети, гуртки та методичні об'єднання [2, арк. 9-11], музей Кременецької землі ім. д-ра Віллібальда Бессера, Волинський науковий інститут при Кременецькому ліцеї. Господарство ліцею складалося з орних земель, садів, лісів, пасіки, промислових підприємств, що знаходились на території Волинського та Львівського воєводств [3, арк. 4].

На Кременецький ліцей були покладені особливі культурно-просвітницькі функції, шляхом реалізації яких Друга Річ Посполита впроваджувала на «східних кресах» колонізаційну

політику. Вагоме місце в освітньо-виховному процесі шкіл ліцею відводилось питанням вивчення рідного краю. Краєзнавством захоплювались викладачі ліцею, його пропагували учням, а професійно воно було представлено в діяльності музею Кременецької землі ім. д-ра Віллібальда Бессера та Волинського наукового інституту.

Музей кременецької землі розпочав свою діяльність у 1937 р. Його першим директором став відомий краєзнавець Ф. Мончак.

Діяльність музею була сконцентрована у відділі історії ліцею (ХІХ–ХХ ст.) та природничо-географічному (геологія, флористика). Його основу склали зали етнографії, природи, давньої історії України та археології і зал історії навчального закладу, який розповідав про Волинський ліцей ХІХ ст. [11, с. 4]. В основу експозиції було покладено багато матеріалів самого ліцею, які відображали різноманітні напрямки його діяльності. В 1937 р. йому було передано низку документів, серед яких був каталог бібліотеки Волинського ліцею ХІХ ст., давня народна кераміка, декілька ікон візантійського малярства, археологічні та палеонтологічні матеріали.

Отже, музей кременецької землі став першим осередком краєзнавчої роботи в місті. Згодом його перейменовували в міський музей, який потім реорганізували в краєзнавчий.

Ще однією науково-дослідною установою, яка займалась вивченням краєзнавства став Волинський науковий інститут при Кременецькому ліцеї. На відміну від музею, його діяльність була пов'язана безпосередньо з науковими роз-

робками та дослідженнями на професійному рівні.

Організаційно інститут було сформовано на з'їзді представників польських наукових товариств та університетів, який відбувся 5–6 червня 1938 р. у Кременці [9, арк. 7].

Діяльність інституту почалася з формування структурних підрозділів. Вони були зосереджені у трьох основних секціях – гуманістичній, етнографічній та економічній і підпорядковувалися науковій раді.

Краєзнавча спрямованість найбільше спостерігається в роботі етнографічної секції. Вона займалась дослідженням топоніміки Кременецького та Дубнівського повіту під керівництвом О. Цинкаловського, станом лісів – д-р Мотики, міськими та сільськими поселеннями Острога, Дубно, Мізоча – проф. М. Лімановським, морфологічними особливостями річки Ікви – проф. Зіргоффером, справами ентомології – проф. Прюффером та Дудою. Що стосується останньої з названих сфер досліджень, то О. Дуді вдалося досягти тут значних результатів. За кілька років наполегливої праці професор зібрав велику колекцію жуків та комах і передав її Музею кременецької землі.

Фізико-географічна секція, очолювана професором С. Кульчинським, виступила з ініціативою створення ряду карт: лісів, клімату, флори і фауни Волині, антропологічної карти, карт давньої історії та топології. [6, арк. 13-14].

З 14 серпня по 5 вересня 1938 р. відбулася географічна експедиція інституту, результатом якої стало вивчення морфологічної генези Мізоча, з'ясування типології поселень на цій території та топографії і типології Дубно, Мізоча та Острога [8, арк. 2].

Восени 1938 р. О. Цинкаловський розпочав роботу над вивченням топоніміки Кременецького й Дубнівського повітів, на яку було виділено 500 злотих.

З метою збагачення досвідом та підтримки наукового рівня роботи Волинський науковий інститут підтримував зв'язки з багатьма організаціями та установами. Постійна співпраця була налагоджена з Центральною дослідною станцією у Скверневичах, Науковим інститутом у Пулавах, Господарським інститутом Товариства східних земель, Фондацією національної культури у Варшаві [5, арк. 2], Академією наук у Польщі [7, арк. 2], Волинським товариством приятелів наук у Луцьку,

Товариством ім. Коперника у Львові, Державним геологічним інститутом [9, арк. 2]. Наукові праці мали друкуватися у „Roczniku Wołyńskiemu”, головний редактор якого Я. Гоффман був членом гуманістичної секції [7, арк. 4].

Після початку Другої світової війни Кременецький лицей припинив свою роботу, але Волинський науковий інститут існував ще кілька місяців. Із встановленням радянської влади на волинських землях інститут продовжував функціонувати, хоча проводити дослідження він уже не мав змоги [10, арк. 10]. 15 лютого 1940 р. працівникам Волинського наукового інституту було повідомлено про припинення їх роботи [10, арк. 6].

Таким чином, Волинський науковий інститут був важливим осередком науково-дослідної та краєзнавчої роботи всього волинського регіону.

Вивчення рідного краю учнями лицеем проводилось в рамках діяльності краєзнавчого гуртка ім. д-ра В. Бессера. Юні дослідники вирішували усі питання під час наукових зібрань. Часто на таких зборах зачитувались реферати різної тематики, обговорювались існуючі проблеми. Товариство також активно працювало над збором, обліком та обміном експонатів, організацією екскурсій, листуванням з іншими осередками [12, с. 24]. В рамках його діяльності було налагоджено листування з краєзнавчими гуртками Любліна, Борислава, Вільна. Члени гуртка організували власну метеорологічну станцію [12, с. 28].

Краєзнавча спрямованість спостерігається у виховному процесі Кременецького лицеем. Улюбленим дозвіллям учнів були екскурсії, які організовувались для дітей усіх шкіл. Мета екскурсій полягала не лише у всесторонньому розвитку особистості, а, передусім, у знайомстві молоді з рідним краєм. Мандрували не тільки по Волині – учнів возили в Карпати, на Львівщину, рідше організовували екскурсії в Люблін чи Варшаву [4, арк. 7]. В цілому, кожен навчальний заклад організовував дві екскурсії на рік. Одна з подорожей передбачала відвідання територій етнічної Польщі і тривала від 8 до 12 днів, друга – знайомила дітей з Волинню протягом 3-4 днів [14, с. 33]. Такі заходи заохочували до навчання, а також прививали любов до рідної землі. Для прикладу наведемо графік екскурсій гімназії ім. Т. Чацького на 1937-1938 н.р.

Клас	Маршрут	Кількість учнів	Кількість днів
1а	Кременець — Збараж — Олесько — Броди — Кременець	40	8
1б	Кременець — Клевань — Остріг — Сураж — Кременець	46	7
2а	Кременець — Збараж — Тернопіль — Заліщики — Красне —	44	8

	Кременець — Збараж — Тернопіль — Германівка — Заліщики — Тернопіль — Збараж — Кременець	39	7
3а	Кременець — Дрогобич — Борислав — Львів — Кременець	40	7
3б	Кременець — Львів — Дрогобич — Борислав — Стрий — Станіслав — Ворохта — Галич — Львів — Кременець	33	8
4а	Кременець — Вільно — Пінськ — Кременець	38	7
4б	Кременець — Львів — Болахів — Борислав — Дрогобич — Львів — Кременець	25	9
8	Кременець — Львів — Краків — Кременець	25	8
10	Кременець — Ворохта — Яремче — Львів — Кременець	36	9

Джерело: [3, арк. 54]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, краєзнавча робота Кременецького ліцею 20-30-х рр. була зосереджена в діяльності музею Кременецької землі ім. д-ра Віллібальда Бессера, наукового інституту при Кременецькому ліцеї. В рамках роботи цих установ проводились наукові дослідження регіону, складались географічні та пластичні карти, готувались атласи, вивчалась історія і природа краю. Краєзнавча робота була частиною навчально-виховного процесу шкіл ліцею. Тут діяв краєзнавчий гурток, проводились різнопланові екскурсії.

Тема краєзнавчих досліджень Волині, і зокрема Кременеччини, має перспективи подальшого вивчення і поглиблення. Висвітлення краєзнавчої роботи Кременецького ліцею може стати частиною більш повного дослідження в краєзнавчому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Тернопільської області – Ф. 131. – Оп. 1 – Спр. 2. – арк. 20
2. Фонди Кременецького краєзнавчого музею (далі Фонди ККМ) – Од. зб. LXXXIII, 3. – Спр. 1055. – Арк. 12.

3. Фонди ККМ. – Од. зб. LXXXIII, 11. – Спр. 1063. – арк.5.
4. Фонди ККМ. – Од. зб. LXXXIII, 3. – Спр. 1055. – 12 арк.
5. Фонди ККМ. – Од. зб. CXXXIV, 2. – Спр. 1176. – 3 арк.
6. Фонди ККМ. – Од. зб. CXXXIV, 4. – Спр. 1178. – 25 арк.
7. Фонди ККМ. – Од. зб. CXXXIII, 6. – Спр. 1180. – 15 арк.
8. Фонди ККМ. – Од. зб. CXXXIV, 7. – Спр. 1181. – 8 арк.
9. Фонди ККМ. – Од. зб. CXXXIV, 9. – Спр. 1183. – 16 арк.
10. Фонди ККМ. – Од. зб. CXXXIV, 10. – Спр. 1184. – 165 арк.
10. Оболончик Н. Музей Кременецької землі // Діалог. – 2001. – № 34. – С. 4
11. Sprawozdanie z działalności koła krajoznawczego im. D-ra Willibalda Bessera młodzieży Liceum Krzemienieckiego za rok szkolny 1928/29 // Nasz Widnokrąg. – 1929. – № 9-10 – Rok IV – S. 23-29
1. Zakłady naukowe i wychowawcze // Liceum Krzemienieckie w dobie obecnej: 1920-1935. – Krzemieniec: nakładem Liceum Krzemienieckiego, 1935. – S. 30-39